

Στη μυθολογία των αρχαίων λαών (Αιγύπτιων, Κινέζων, Εβραίων κ.λπ.), τα αειθαλή δέντρα συμβόλιζαν την αιώνια ζωή. Γιρλάντες και στεφάνια με κλαδιά έπαιζαν κύριο ρόλο στα έθιμά τους. Στους Κέλτες, και, ειδικά στην περιοχή γύρω από το Αννόβερο, η αιωνόβια βελανιδιά λατρευόταν ως το «ιερό δέντρο του θεού Θωρ». Γύρω στα 723, έφτασε εκεί ο Άγιος Βονιφάτιος (672 – 754) με σκοπό να εκχριστιανίσει τους πληθυσμούς. Βρήκε τον λαό να θυσιάζει στην ιερή βελανιδιά. Σύμφωνα με τον θρύλο, ανάγγειλε το τέλος της ειδωλολατρικής εποχής κι άρχισε να πριονίζει το δέντρο. Την ίδια ώρα, δυνατός άνεμος φύσηξε κι έκανε τη βελανιδιά να ξεριζωθεί. Ο λαός θεώρησε ότι το συμβάν οφειλόταν σε θαύμα και προσχώρησε στον χριστιανισμό.

Σύμφωνα με μια εκδοχή, στη θέση της βελανιδιάς, ο Άγιος Βονιφάτιος φύτευσε ένα έλατο. Σύμφωνα με άλλη, το έλατο φύτεωσε μόνο του. Όπως και να έχει το ζήτημα, το έλατο ήρθε να αντικαταστήσει τη βελανιδιά. Έμεινε να θεωρείται δέντρο ευλογημένο και να ταυτίζεται με την γιορτή της γέννησης του Χριστού. Έτσι, όταν πλησίαζαν τα Χριστούγεννα, οι Γερμανοί κυρίως έστηναν μπροστά στις πόρτες και στις αποθήκες και τους στάβλους τους ένα μεγάλο κλαδί έλατου «για το καλό» και για να «διώχνουν τον διάβολο». Κι επειδή στη μεσαιωνική Ευρώπη, η παραμονή των Χριστουγέννων (24 Δεκεμβρίου) συνέπιπτε με τη γιορτή του Αδάμ και της Εύας, επικράτησε η συνήθεια να κρεμούν στο έλατο μήλα (τον απαγορευμένο καρπό) και γκοφρέτες (αναπαράσταση της θείας ευχαριστίας και της λύτρωσης). Στη Βόρεια Γερμανία και στις Λετονία, Εσθονία, διάφορες συντεχνίες έστηναν έλατα και κρεμούσαν στα κλαδιά τους γλυκά που μοιράζονταν στους μαθητευόμενους. Από το 1441, στο Ταλίν και στη Ρίγα, τοποθετούσαν έλατα στις πλατείες. Και γύρω τους στήνονταν χοροί. Η Μεταρρύθμιση έφερε αλλαγές.

Στα 1570, σχεδόν 25 χρόνια μετά τον θάνατο του Μαρτίνου Λούθηρου, στο σπίτι του αρχηγού μιας συντεχνίας, στην προτεσταντική Βρέμη, στήθηκε ένα έλατο στολισμένο με μήλα, ξηρούς καρπούς, γλυκά, κουλούρια και χάρτινα λουλούδια. Ανήμερα των Χριστουγέννων, κλήθηκαν τα παιδιά των μελών της συντεχνίας καθένα να πάρει ό,τι ποθούσε η ψυχή του από το δέντρο.

Κατά τον θρύλο, είχε προηγηθεί νυχτερινή περιπλάνηση του Μαρτίνου Λούθηρου σε δάσος με έλατα. Είδε τα αστέρια να λαμπυρίζουν μέσα από τα κλαδιά και θέλησε να βάλει αναμμένα κεράκια στο «χριστουγεννιάτικο δέντρο». Το αποτέλεσμα ήταν φαντασμαγορικό αλλά και επικίνδυνο, καθώς, με ένα ελαφρό φύσημα του αέρα, δέντρο και σπίτι που το

φιλοξενούσε εύκολα λαμπάδιαζαν. Αντί για τα κεράκια, επικράτησε να κρεμιόνται από τα κλαδιά κόκκινες μπάλες. Στα 1584, είχε πια καθιερωθεί να στήνεται, κάθε Χριστούγεννα, ένα στολισμένο έλατο «στην πλατεία της αγοράς». Νεαροί και νεαρές συγκεντρώνονταν γύρω του, τραγουδούσαν και χόρευαν. Μετά τις γιορτές, έβαζαν φωτιά κι έκαιγαν το πια ξεραμένο δέντρο.

Καθώς οι προτεστάντες αποτελούσαν πλειοψηφία στη Γερμανία, το χριστουγεννιάτικο δέντρο πέρασε από τις συντεχνίες στα σπίτια των αστών και καθιερώθηκε ως σήμα κατατεθέν των διαμαρτυρόμενων απέναντι στα «παχινιά των Χριστουγέννων» που χαρακτήριζαν τους καθολικούς.

Ήταν αυτά μια συνήθεια που δημιουργήθηκε τον μεσαίωνα και στηρίχτηκε από την εκκλησία: Ξεκίνησε από τις καλόγριες που, τα Χριστούγεννα, συνήθιζαν να νανουρίζουν ένα ομοίωμα του Χριστού, στολισμένο με ακριβά κοσμήματα. Το έθιμο απλώθηκε και στα λαϊκά στρώματα. Στα 1223, ο άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης έβαλε σε ένα παχινί έναν γάιδαρο και μια αγελάδα και στη συνέχεια κάλεσε τους χωρικούς και λειτούργησε σ' αυτό. Με τον καιρό, στα παχινιά όπου γινόταν η χριστουγεννιάτικη λειτουργία, στήθηκαν ομοιώματα του νεογέννητου Χριστού, της μητέρας του, Μαρίας, και του Ιωσήφ. Γεννήθηκε η «φάτνη».

Για αιώνες, το χριστουγεννιάτικο δέντρο παρέμενε αυστηρά μέσα στα όρια της Δυτικής Γερμανίας ως έθιμο των προτεστάντων και σύμβολο της γερμανικής κουλτούρας. Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, το στόλιζαν ευγενείς και τοπικοί μονάρχες. Στα 1808, η γηραιά κοντέσα Βιλελμίνη Χολστάνμποργκ στόλισε ένα έλατο στη Δανία. Άρесе κι έγινε συνήθεια σ' ολόκληρη τη χώρα. Κι ο μεγάλος παραμυθάς, Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, δημοσίευσε στα 1844 το παραμύθι του «Το έλατο», όπου διηγείται τις περιπέτειες ενός χριστουγεννιάτικου δέντρου.

Στα 1816, μια αυστριακή πριγκίπισσα στόλισε ένα στη Βιέννη κι έγινε αιτία το έθιμο να εξαπλωθεί και στην Αυστρία. Και οι στενές σχέσεις του Αννόβερου με τον βασιλικό οίκο της Βρετανίας έκαναν το έθιμο να περάσει τη Μάγχη: Στα 13 της (1832), η μελλοντική βασίλισσα Βικτωρία περιέγραφε στο ημερολόγιό της πόσο χαιρόταν να βλέπει το στολισμένο δέντρο, με απλωμένα κάτω του τα δώρα της. Όταν αργότερα παντρεύτηκε τον (Γερμανό) πρίγκιπα Αλβέρτο (1839), το έθιμο διαδόθηκε σε ολόκληρη την Βρετανία: Το χριστουγεννιάτικο δέντρο που στόλισε ο βασιλικός σύζυγος ήταν εντυπωσιακό, γεμάτο

κρύσταλλα που λαμπύριζαν στο φως. Έγινε μόδα.

Ήδη, από το 1833, στολισμένο έλατο έκανε την εμφάνισή του και στην Ελλάδα, πρώτη φορά στο Ναύπλιο όπου κατοικούσε ο νεαρός βασιλιάς, Όθων. Χρειάστηκε να περάσει πάνω από ένας αιώνας, ώσπου (από το 1950) το στόλισμα του έλατου να διαδοθεί σε ολόκληρη τη χώρα. Όμως, πια, το χριστουγεννιάτικο δέντρο είχε απλωθεί σε ολόκληρο τον κόσμο και είχε σπάσει ακόμα και την απαγόρευση του σοβιετικού καθεστώτος που, από το 1935, επέτρεψε στους κατοίκους της Σοβιετικής Ένωσης να το στολίζουν (με την εξήγηση ότι το αστέρι στην κορφή του συμβόλιζε το κόκκινο άστρο των μπολσεβίκων). Το διακοσμούσαν με αεροπλανάκια, ήρωες ρωσικών παραμυθιών, φιγούρες κοσμοναυτών αργότερα.

Καθώς το έθιμο απλωνόταν σ' όλο τον κόσμο, κάποιος Μαρκ Κάαρ σκέφτηκε (στα 1851) να εκμεταλλευτεί εμπορικά την κατάσταση, απαλλάσσοντας τους χριστιανούς από τον μπελά της αναζήτησης και κοπής του έλατου: Τα έκοβε ο ίδιος με δικό του συνεργείο και τα πουλούσε από την Ουάσιγκτον Μάρκετ της Νέας Υόρκης. Στα 1880, οι πωλήσεις έφταναν τα 200.000 δέντρα. Η μόδα του αγορασμένου δέντρου πέρασε και στην Ευρώπη. Στη Γερμανία, κάποιιοι άρχισαν να φωνάζουν ότι με τη φόρα που είχαν πάρει τα πράγματα, κινδύνευαν με αφανισμό τα δάση. Τότε ήταν που κάποιοι Γερμανοί σκέφτηκαν να αντικαταστήσουν τα φυσικά έλατα με τεχνητά: Σύρματα καλύπτονταν με βαμμένα πράσινα φτερά χήνας, γαλοπούλας, κύκνου κ.λπ., προσαρμόζονταν σ' ένα δοκάρι κι έπαιζαν τον ρόλο των κλαδιών. Η ιδέα έπιασε. Στα 1930, η εταιρεία Addis Brush λάνσαρε τα χριστουγεννιάτικα δέντρα «βούρτσα» που μπορούσαν να φυλαχτούν και να επαναχρησιμοποιηθούν. Στις ΗΠΑ, το 2007, οι πωλήσεις τεχνητών χριστουγεννιάτικων δέντρων έφτασαν τα 17,4 εκατομμύρια.

Από το 1882, ο Έντουαρντ Τζόνσον, συνεργάτης του εφευρέτη της ηλεκτρικής λάμπας, Θωμά Έντισον, λάνσαρε τον φωτισμό των χριστουγεννιάτικων δέντρων με ηλεκτρικά φωτάκια: Καλωδίωσε ογδόντα άσπρα, κόκκινα και μπλε (τα χρώματα της αμερικανικής σημαίας) λαμπάκια, τα τύλιξε γύρω από ένα δέντρο και τα άναψε. Η ιδέα όμως διαδόθηκε μετά το 1895, όταν ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Γκρόβερ Κλίβελαντ έστησε ένα τεράστιο φωτισμένο χριστουγεννιάτικο δέντρο μπροστά στον Λευκό Οίκο. Από το 1900, μεγάλα αμερικανικά καταστήματα πρόσθεταν στη χριστουγεννιάτικη διακόσμησή τους και τα φωτισμένα δέντρα αλλά ακόμα το σπορ ήταν μόνο για πλούσιους: Δέντρο, καλώδια, φωτάκια, γεννήτρια κόστιζαν δυο χιλιάδες δολάρια το σετ σε σημερινά λεφτά.

Ήταν το 1917, όταν ο 15χρονος Ισπανός μετανάστης Άλμπερτ Σαντάκα δημιούργησε τα φθηνά πολύχρωμα χριστουγεννιάτικα φωτάκια, περίπου όπως τα γνωρίζουμε σήμερα.

(Ελεύθερος Τύπος, 17 – 20.12.2012)